

УДК 037.013

Алевтина АНТОНОВА,

старший викладач кафедри інженерної педагогіки та психології Навчально-наукового професійно-педагогічного інституту Української інженерно-педагогічної академії, м. Бахмут

МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СУЧАСНОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Анотація. Актуальність статті полягає в тому, що на сучасному етапі розвитку суспільства відбуваються значні зміни, як у соціально-економічній, так і культурній сферах життя України, у зв'язку з цим пріоритетними вважаються гуманізація та гуманітаризація системи освіти, що має сприяти вихованню й розвитку духовної культури молоді України. У реалізації цієї мети значна роль належить естетичному вихованню, спрямованому на формування в особистості естетичної культури. В статті розкривається специфічна сутність естетичного виховання у вищій школі. Визначаються методологічні та теоретичні основи розвитку естетичного виховання та провідні фактори впливу на його стан, розглядаються проблеми естетичного виховання студентської молоді у вищих навчальних закладах України.

Ключові слова: естетика, естетичне виховання, вищій навчальний заклад, фактори естетичного виховання.

Вступ. Проблеми естетичного виховання студентської молоді займають чільне місце в українській педагогічній науці. Нашу увагу привертає проблема естетичного виховання студентської молоді, його стан у сучасних вищих навчальних закладах України. Вища школа історично була створена як середовище не просто культури, а й джерело народження вищих духовних цінностей, у тому числі й естетичних. У вищій школі, яка здійснює професійну підготовку, на завершальну стадію переходить процес формування світоглядних установок особистості (світосприйняття, світорозуміння, світовідношення). Навчання у вищому закладі освіти – це момент, коли молода людина здійснює вибір відповідно до моральних та

естетичних ідеалів.

Останні дослідження та публікації. У наш час проблема естетичного виховання, розвитку особистості, формування її естетичної культури одне з найважливіших завдань, що стоять перед суспільством. Вказана проблема розроблена достатньо повно в працях вітчизняних і зарубіжних педагогів і психологів. Серед них Д. Джола, Д. Кабалевський, Н. Киященко, Б. Ліхачов, А. Макаренко, Б. Неменський, В. Сухомлинський, М. Таборідзе, В. Шацька, А. Щербо та ін. Проблема розвитку особистості, її творчих здібностей завжди була у полі зору вчених. Психологічні основи розвитку вивчали Д. Богоявленська, Л. Божович, Л. Виготський, П. Гальперін, В. Давидов, Д. Ельконін, Г. Костюк, О. Леонтьєв, Н. Талізїна, С. Рубінштейн та ін., педагогічний аспект зазначеної проблеми досліджували Л. Аристова, В. Андрєєв, І. Лернер, В. Паламарчук, О. Савченко, М. Скаткин, Т. Шамова, Г. Щукін та ін.

Формування цілей статті. Мета дослідження – визначити методологічні та теоретичні основи естетичного виховання сучасної студентської молоді.

У відповідності до мети дослідження сформульовані його основні завдання:

1. Визначити методологічні та теоретичні основи розвитку естетичного виховання у вищих навчальних закладах України.
2. Розкрити специфічну сутність естетичного виховання у вищій школі України.
3. Виявити провідні фактори впливу на стан естетичного виховання студентської молоді на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. У Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття) визначено основну мету освіти, спрямовану на естетичне виховання та всебічний розвиток людини як найвищої цінності суспільства, формування її духовних смаків, ідеалів та

розвиток художньо-творчих здібностей. У духовному розвитку людини, пошуку смислу її життя важливе місце посідає естетичне виховання. Завданням естетичного виховання є не тільки розширення художнього сприймання, списку прочитаних книг, почутих музичних творів, а й організація людських почуттів, духовного росту особистості, регуляція і корекція поведінки [1].

Вирішальну роль у розв'язанні проблеми естетичного виховання у вищих навчальних закладах відіграє:

- по-перше, рівень розвитку естетичної теорії як основи естетичного виховання;
- по-друге, філософія вищої освіти, яка спрямована на формування духовного складу людини-майстра, майбутнього професіонала;
- по-третє, духовні цінності українського суспільства, художньо-естетичні та історико-педагогічні традиції українського народу.

Методологічною основою і важливим принципом естетичного виховання на сучасному етапі є ідея комплексного підходу, який у реалізації системи естетичного виховання має подвійне значення. По-перше, система естетичного виховання має будуватися так, щоб різні види мистецтва постійно взаємодіяли між собою у процесі впливу на особистість, тобто організовується необхідність тісної взаємодії мистецтва на основі міжпредметних зв'язків. По-друге, естетичне виховання як виховання засобами мистецтва, так і засобами дійсності повинно стати органічною частиною будь-якого виду виховання.

На виключні виховні можливості мистецтва, його специфічні якості постійно звертає увагу в своїх працях художник і педагог Б. Неменський:

«Ніщо, крім мистецтва, – пише він, – не здатне відтворити чуттєвий досвід багатьох поколінь. Твір мистецтва може передати приниження раба чи біль старої самотності і залишитися при цьому молодою людиною теперішнього часу. Тому саме такий вплив мистецтва формує душу,

збагачує людський особистий досвід велетенським досвідом людства».

Сила впливу творів мистецтва залежить від правдивості і глибини художнього висвітлення дійсності, творчої майстерності автора, важливості для суспільства піднятих ним проблем. Морально-естетичні почуття, що виникають у процесі сприйняття твору мистецтва, спираються на минулий досвід людини, тому переживання під час зустрічі з мистецтвом не є чисто емоційним станом, а ще й роздумом. Попередній досвід позитивно впливає на пробудження творчої фантазії, створює умови для духовного розвитку, збагачує особистість.

В. Сухомлинський згадував: «У дитинстві мої вихованці любили слухати музику квітучого саду і поля гречки, весняних луків та осіннього дощу. Вони відчували, переживали красу навколишнього світу, і це робило їх душі шляхетними. Але якою б прекрасною не була музика природи, це ще не музика. Це літери, за допомогою яких людина може приступати до читання книжки на мові почуттів». В. Сухомлинський справедливо вважав, що такою «книжкою» у морально-естетичному вихованні повинно стати мистецтво [7].

Аналіз наукової літератури відносно проблем художнього сприйняття на рівні філософських та психолого-педагогічних досліджень дає загальне уявлення про даний процес, як здатність особистості до сприйняття творів мистецтва. Ця здатність потребує від людини вміння включати до процесу емоційно-чуттєву сферу, власний духовний та інтелектуальний потенціал, усвідомлювати умовність та життєподібність мистецтва. При цьому, слід підкреслити ще одну особливість процесу художнього сприйняття, а саме, – наявність індивідуального характеру сприйняття. Відомо, що один і той же художній твір не може створювати однакоvu художню свідомість, не стає умовою появи абсолютно ідентичних почуттів, сприймань, смаків, відношень. Залежність полягає в особливості життєвого досвіду кожного, моральних переконань, рівня естетичного смаку і потреб, від особистих

психологічних якостей. Тому, умовою удосконалення виховного процесу засобами світової художньої культури, з метою формування морально-естетичних якостей особистості є наявність знань про психологію певного віку. «Кожен педагог, – вважав В. Сухомлинський, – повинен глибоко знати ... індивідуальність кожного учня, джерело його розумового, морального і емоційного розвитку» [7].

Змістом естетичного виховання є естетичне сприйняття, естетичне судження, естетичні знання, естетична культура, естетичні почуття, естетичні переживання, естетична насолода, естетичні смаки та естетична діяльність. У комплексі ці категорії розкривають сутність естетичного виховання, розширюють його палітру, становлять його структуру.

Естетичне виховання забезпечує комплексний підхід до розвитку особистості, воно містить в собі трудове та моральне виховання. Воно пронизує усі сфери життєдіяльності людини - а саме глибини її мислення, тендітність почуттів. Мета естетичного виховання є людина, яка розкрила повноту своєї сутності, універсальна гармонійна особистість.

Специфіку естетичного виховання складають тільки йому властиві характерні риси:

– естетичне виховання є системним. Маючи об'єктивно існуючий зв'язок з іншими видами та засобами виховання, воно завжди цілеспрямоване. Наявність мети естетичного виховання поєднана з усвідомленням та діяльністю людини і суспільства в цілому, що системно упорядковані. Проте результат естетичного виховання може бути визначений по-різному: формування естетичного смаку, якість естетичної діяльності, естетичного відношення, естетичної культури, естетичного ідеалу тощо. Усі ці визначення мають сенс та складають мету естетичного виховання, тому що формують здатність людини до естетичного відношення до світу. Однак мета естетичного виховання не обмежується формуванням естетичного відношення. Кінцевий його результат

пов'язаний з формуванням особистості, яка є творчою, самоцінною та соціальноцінною, яка володіє естетичною культурою;

– ця здатність не залишається на пасивно спостерігаючому ставленні до дійсності, а передбачає розвиток активнотворчої діяльності особистості в естетичному перетворенні світу. Механізм естетичного виховання може бути визначений як передача досвіду та навичок, що надбало суспільство, причому результативність цього процесу зумовлена усією сукупністю соціальних якостей особистості та суспільства;

– форми естетичного виховання мінливі; вони вперше застосовуються у ранньому дитинстві, ускладнюються залежно від розвитку насамперед структури знань та суспільних відносин, але ефективні лише тоді, коли не перериваються ні в особистому, ні у суспільному житті, тобто процес естетичного виховання або самовиховання повинен тривати постійно;

– естетичне виховання пов'язане з іншими аспектами розвитку суспільства. Економічні кризи, соціальна невлаштованість людей, голод, хвороби, відсутність гарантованих основних людських прав перешкоджають невідпинності естетичного виховання;

– естетичне виховання передбачає не тільки освоєння правил, естетичних норм, естетичних знань, але й естетичну діяльність людини, її участь у процесі естетичного перетворення дійсності.

Одним із завдань суспільного розвитку демократичної держави завжди було створення передумов та обставин, які об'єктивно вимагають від особистості розвивати себе естетично. У цілеспрямованості естетичного виховання перехрещуються об'єктивні та суб'єктивні сторони суспільних ідеологічних процесів. Деякі умови знаходяться за межами функціонування системи естетичного виховання, але впливають взагалі на розвиток духовної культури суспільства [5].

Узагальнення досягнень української естетичної й педагогічної

наукової думки з проблем естетичного виховання у вищих навчальних закладах дозволяє розставити певні акценти на основних етапах динаміки розвитку естетичної теорії: етап визначення предмету естетики і визнання його теоретичним підґрунтям естетичного виховання; розробка на цій основі категорій естетичної свідомості та її структурних компонентів; визнання мистецтва як однієї з провідних естетичних цінностей, що має специфічний вплив на духовний світ людини; етап розробки проблем взаємодії мистецтв у естетичному розвитку студентської молоді; дослідження окремих компонентів естетичної свідомості студентів; етап зменшення інтересу до проблем естетики навколишнього середовища, естетики освітньо-культурного простору, естетики поведінки. На сучасному етапі проблеми естетичного виховання студентської молоді розглядаються у площині духовної культури особистості і посиленні акценту на художньо-естетичне виховання [2].

Професійна компетентність, професіоналізм органічно пов'язані з творчістю, художньо-естетичним баченням результатів своєї праці. Естетичне притаманне всім етапам життєдіяльності студента у закладі освіти. У сучасних педагогічних дослідженнях підкреслюється зв'язок естетичного та професійного розвитку особистості студентської молоді. Естетична культура дозволить майбутньому фахівцю розглядати кожний момент життєдіяльності як гармонію, красу власної самопобудови, духовної праці над собою. Естетичні критерії стають у наш час вимірами успіху в справі, у особистісному зростанні.

Особливо значущими факторами для сучасного етапу естетичного виховання є засоби масової інформації, інформатизація освіти. До найбільш поширених форм естетичного виховання слід віднести такі: гуртки художньої самодіяльності; культпоходи в театри, кіно, на виставки, у музеї; народні університети культури; факультети громадських професій; факультети естетичних знань; клуби любителів мистецтва; кіностудії; студентські театри

естрадних мініатюр; художні студії; студентські клуби тощо.

Для сучасного етапу естетичного виховання у вищих закладах освіти характерна нерівномірність розвитку різних видів художньої самодіяльності. Так, наприклад, при достатньо широкому залученні студентів до музичного мистецтва досить обмеженою є кількість драматичних гуртків, літературних об'єднань, кіногуртків та студій образотворчого мистецтва. Однією з форм естетичного виховання є науково-дослідницька творча робота студентів, яка була спрямована насамперед на розкриття краси людської думки, естетики мислення.

Естетичне виховання є особливо важливим для майбутніх педагогів, тому що студенти педагогічних вузів повинні володіти такими якостями, які в подальшому будуть сприяти вихованню почуття прекрасного у підростаючого покоління. Цьому сприяють такі виховні заходи: зустрічі із творчими особистостями свого краю (поетами, художниками, умільцями); оформлення, підготовка та участь в святкових урочистостях; участь у творчих конкурсах, фестивалях; відвідування художніх виставок, театру, майстер – класів, тощо.

В Україні накопичено значний позитивний досвід естетичного виховання студентської молоді вищими навчальними закладами різного професійного спрямування. У вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі чільне місце займає естетизація навчально-виховного процесу, яка є необхідною передумовою підготовки фахівців-особистостей. Естетизація не може бути зведена до зовнішніх атрибутів естетичного, хоча, безумовно, сучасний заклад освіти орієнтується на досягнення в архітектурі, дизайні тощо. Необхідною умовою принципу естетизації є емоціогенність організації, змісту та методів навчально-виховного процесу. «Краса педагогічної дії», «педагогічний процес як твір мистецтва» – такі ідеї знаходять відображення у сучасних дослідженнях українських педагогів та психологів (І. Зязюн, Г. Сагач, Г. Шевченко, С. Федорищева,

Ж. Юзвак та ін.).

Реальна практика організації естетичного виховання у вищих навчальних закладах України засвідчила, що естетичне виховання як правило здійснювалось засобами мистецтва, у межах художньої самодіяльності. Залишається невикористаним і до нашого часу виховний потенціал таких засобів естетичного виховання, як природа, предметне середовище, праця, краса людини і людського спілкування [8].

Формування справжніх естетико-духовних цінностей студентської молоді неможливе без глибокого усвідомлення ними національних основ культури. Надзвичайно важливим є цілісний підхід до засвоєння ними національної культури: вивчення історії, оволодіння естетичним багатством мови, увага до краси рідного краю. Одним з найсильніших факторів стихійного естетичного впливу в системі естетичного виховання є природа. Цей вплив посилюється за умови, що він організований і керований педагогом. Саме через природу людина пізнає закони краси. Ще у розумінні стародавніх греків космос був протиставлений хаосу та первинно вказував на упорядкованість світу. Краса фізичної природи, маючи свої особливості, незрівнянно простіша, ніж краса життя, де вона переходить у свою нову якість та виявляється як самоорганізація, де організованість протиставлена дезорганізованості, конструктивність - безструктурності.

Самоорганізованість є умовою вияву прекрасних форм, серед яких зовнішній гармонійний вигляд живого – лише прояв системи взаємопов'язаних рівнів організації, де на кожному рівні можна відокремити свої естетичні закономірності.

Формування естетичної культури майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах залежить від багатьох факторів. Серед них – фактор надання переваги технічним дисциплінам, який протиставляє матеріальну культуру духовній. Це призводить до викривлення самої духовної культури,

виникнення її неповноцінних форм. Тому в тих навчальних закладах, де спостерігається це явище, необхідно вносити у навчально-виховний процес гуманістичний смисл, гуманітаризувати свідомість студентів.

Готуючи студентів як майбутню інтелігенцію до її культурно-виховної функції в суспільстві, слід створити сприятливі умови формування їх високої культури. У навчальному закладі повинні працювати спеціальні кабінети, лабораторії естетичного виховання, діяльність яких спрямована на поглиблення знань студентів у сфері естетики, мистецтва, культури, на формування навичок естетичної діяльності, на методичне та наукове забезпечення навчально-виховного процесу, а також на дослідження рівня естетичної культури студентів. Доцільно розвивати такі форми творчості, які б об'єднували викладачів та студентів і позитивно впливали б на культурний рівень їх взаємин та ефективність навчання, а також налагодити контакти із спеціалістами-дизайнерами, архітекторами, які б допомагали оформляти приміщення, гуртожитки. Важливу роль в естетичному вихованні відіграє зміцнення зв'язків вищих навчальних закладів з культурною громадськістю, залучення її до участі в житті студентства.

Проблема естетичного виховання студентської молоді особливо актуальна в наш час унаслідок визнання особливої значущості естетичного у визначенні ціннісних орієнтирів майбутнього спеціаліста, розвитку його емоційно-почуттєвої сфери, високого рівня людяності й творчості. Спостерігається невідповідність між значущістю естетичного виховання, його місцем у формуванні внутрішнього світу людини, її духовності і станом естетичного виховання у вищій школі, який має розвиватися і вдосконалюватися. Вивчення накопиченого досвіду естетичного виховання в історичному контексті у вищих навчальних закладах дасть змогу в нових умовах застосовувати позитивне та створювати нові концепції виховання студентської молоді.

Висновки. Методологічними та теоретичними основами розвитку естетичного виховання у вищій школі України на сучасному етапі є концептуальні положення естетиків про сутність естетичного, естетичну свідомість, естетичну діяльність, естетичну творчість, естетичну цінність людини, про зв'язок естетичного і духовного, естетичного і професійного розвитку особистості.

Специфіка естетичного виховання у вищій школі обумовлена зв'язком естетичного та професійного розвитку особистості студентської молоді, особливостями студентства як специфічної соціальної групи, сучасним станом соціокультурної, політичної та економічної ситуації в Україні.

Важлива різноманітність форм естетичного виховання у вищих навчальних закладах – як традиційні, так й інноваційні, вибір і створення яких визначається творчим підходом педагогів вищої школи.

Тенденції, що склалися в естетичному вихованні у вищих навчальних закладах України на сучасному етапі, можуть сприяти створенню нової концепції і теорії естетичного виховання студентської молоді в Україні.

Подальшого вивчення потребують питання розробки теорії естетичного виховання у вищій школі, створення варіативних програм естетичного виховання для вузів різного рівня акредитації та спеціалізації (педагогічні, технічні тощо), проведення комплексних соціологічних та психолого-педагогічних досліджень художніх інтересів студентської молоді.

Використана література

1. Збірник нормативних документів з освіти та виховання / упоряд. З.М. Онишків; Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2006. – 172 с.
2. Левченко Т.І. Розвиток освіти та особистості в різних педагогічних системах / Т.І. Левченко; [ред. В.М. Калюжна]. – Вінниця : Нова книга, 2002. – 512 с.

3. Колесніков М.П. Естетика : [навч. посібник] / М.П. Колесніков та ін. ; [за ред. В.О. Лозового]. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 205 с.
4. Комаровська О.А. Естетизація навчально-виховного процесу в основній школі засобами мистецтва : [метод. посібник] / за ред. Н.Є. Миропольської, О.А. Комаровської ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т пробл. виховання. – Київ-Кіровоград : Імекс, 2013. – 159 с.
5. Масол Л. та ін. Художня культура України: [навч. посібник] / Л. Мосол, С. Ничкало, Г. Веселовська, О. Онищенко. – К. : Вища школа. – 2006. – 239 с.
6. Мосіяшенко В. Естетичне виховання – складова педагогічної системи К.Д. Ушинського / В. Мосіяшенко // Шлях освіти. – 2003. – № 2. – С. 51–54.
7. Сухомлинський В.О. Народження громадянина : [вибрані твори у 5 т.] / В.О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 3. – 557 с.
8. Шевченко Г.П. Эстетическое воспитание в школе: [учебн.-метод. пособие] / Г.П. Шевченко. – К. : Рад.школа, 1985. – С. 135–142.

Алевтина Михайловна Антонова,

старший преподаватель кафедры инженерной педагогики и психологи
Учебно-научного профессионально-педагогического института
Украинской инженерно-педагогической академии, г. Бахмут

**МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ И ТЕОРЕТИЧЕСКОЕ ОСНОВЫ
ВОСПИТАНИЯ СОВРЕМЕННОЙ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ**

Аннотация. Актуальность статьи состоит в том, что на современном этапе развития общества происходят значительные перемены как в социально-экономической так и в культурной сферах жизни Украины, в связи с этим, приоритетными считаются гуманизация и гуманитаризация системы образования, что должно способствовать воспитанию и развитию духовной культуры молодежи Украины.

В реализации этой цели значительная роль принадлежит эстетическому воспитанию, направленному на формирование эстетической культуры личности.

В статье раскрывается специфическая сущность эстетического воспитания в высшей школе.

Определяются методологические и теоретические основы развития эстетического воспитания и ведущие факторы влияния на его состояние, рассматриваются проблемы эстетического воспитания студенческой молодежи в высших учебных заведениях Украины.

Ключевые слова: эстетика, эстетическое воспитание, высшее учебное заведение, факторы эстетического воспитания.

Alevtina M. Antonova

Senior Lecturer Of The Department of Engineering Pedagogy And Psychology
Ukrainian Engineering And Pedagogical Academy Education-Scientific
Professional-Pedagogical Institute, Bahmut town

METHODOLOGICAL AND THEORETICAL BASES OF AESTHETIC EDUCATION OF MODERN STUDENT YOUTH

Abstract. The relevans of the article is that at the present stage of the development of society there are significant changes both in the socioeconomic and cultural spheres of life in Ukraine. In this regard, humanization and humanitarization of the education system are considered priority, which should contribute to the upbringing and development of the spiritual culture of Ukrainian youth. In the realization of this goal, an important role belongs to aesthetic education aimed at the formation of aesthetic culture in the personality. The article reveals of the specific essence of aesthetic education in a higher educational establishments. The methodological and theoretical basis for the development of aesthetic education are determined and the factors affecting its state are determined too. Problems of aesthetic education of students at the higher educational establishments in Ukraine are considered in this article.

Key words: esthetics, esthetic education, higher educational establishments, factors of esthetic education.

Стаття надійшла до редакції 17 листопада 2017 року

Рецензент:

кандидат педагогічних наук, доцент О.О. Почуєва